

Nezgode pri delu v gozdu ter predpisi o varnosti in zdravju pri delu

mag. Marjan Dolenšek, Gozdarski inštitut Slovenije, Oddelek za gozdno tehniko in ekonomiko

Objavljeno na spletu 26.04.2021

Kmetijstvo in gozdarstvo spadata med tiste delovno intenzivne panoge, pri katerih še vedno posvečamo premalo pozornosti varnosti pri delu. Zato je gozdarstvo glede tveganja pri delu prav na vrhu in kmetijstvo zelo visoko. Slovenski gozdovi niso le naše največje zeleno bogastvo, pač pa tudi pobiralci najbolj krvavega davka. Posebej kritične so razmere v zasebnem sektorju, saj se z gozdnim in kmetijskim delom ne ukvarjajo le kmetje, ampak vsi, ki imajo interes, čas in zemljo oziroma gozd. Nezgode v zasebnem sektorju so zaradi nepopolnih evidenc predmet bolj ali manj dobrih ocen. Pri tem se lahko zanašamo na dokaj popolne podatke o smrtnih nezgodah iz policijskih poročil. Pri ostalih

težjih in lažjih poškodbah pa lahko zgolj ugibamo o njihovem obsegu in si pri tem pomagamo s primerjavami iz tujine. Zato se pri analizi nezgod omejujemo na tiste s smrtnim izidom.

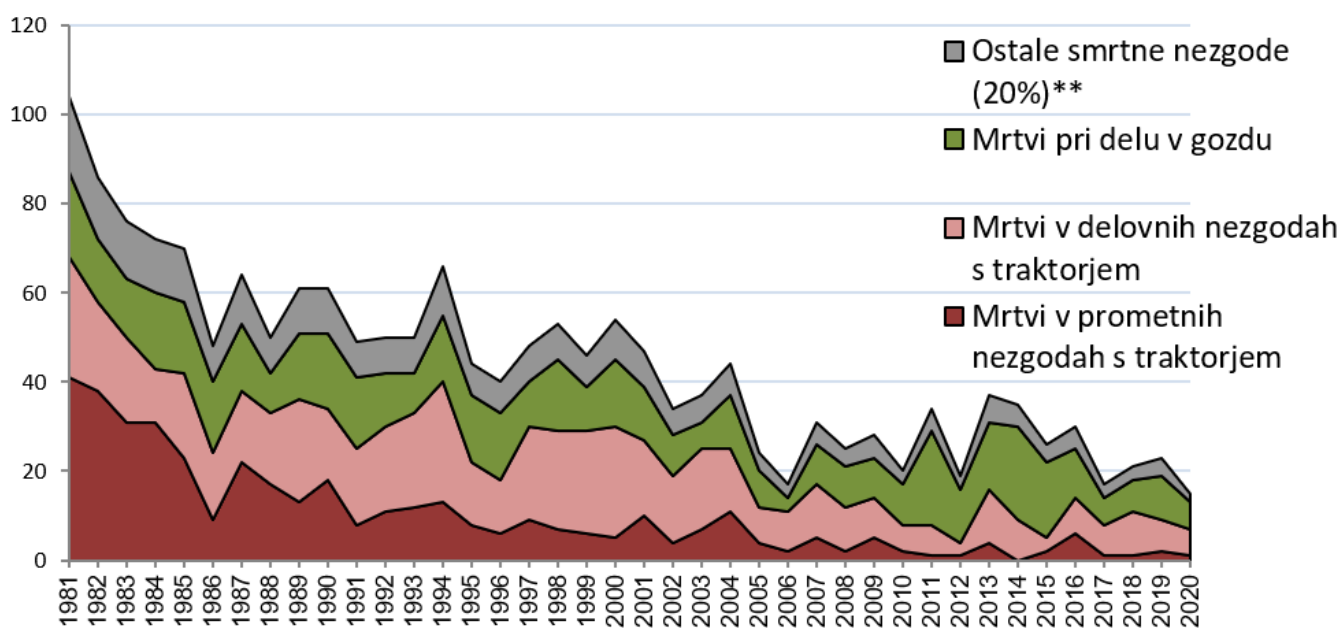
Na področje normativnega urejanja varnosti in zdravja pri delu v kmetijstvu in gozdarstvu v širšem smislu in vključno s sankcijami za neizvajanje, se nanašajo različni predpisi. Najpomembnejši so prometni predpisi in posebni predpisi o varnosti in zdravja pri delu. Toda predpisi so le osnova, sicer bi bilo stanje v zadnjih letih boljše od dejanskega.

Okoli 63 odstotkov smrtnih nezgod v kmetijstvu se zgodi pri uporabi strojev, skupaj z gozdarstvom pa je ta delež še večji. Na osnovi podatkov držav z doslednejšo statistiko ocenjujemo, da v kmetijstvu in gozdarstvu znaša število ostalih nezgod (padci v zgradbah, poškodbe pri reji živali, zastрупitve itn.) vsaj 20% nezgod s kmetijsko in gozdarsko tehniko. Na enaki osnovi ocenjujemo, da se na vsako smrtno nezgodo zgodi še med 100 in 500 poškodb.

Vsaka posamezna smrt, do katere pride zaradi nezgode ali drugega vzroka, ki ni povezana s pričakovanim koncem človeškega življenja, je tragedija za posameznika in njegovo bližnjo okolico, saj velja, da človeško življenje nima cene. Poleg tega z vsako smrtjo nastanejo tudi stroški za odpravljanje posledic. Podobno velja tudi za težje in do določene mere lažje poškodbe pri delu in okvare zdravja. Te stroške nosijo svojci umrlega ali poškodovanega in družba v celoti. Z realnim poznavanjem vzrokov za nezgode in stroškov za odpravljanje posledic nesreč, je mogoče načrtovati bolj učinkovite ukrepe za njihovo preprečevanje.

Mrtvi pri nezgodah v kmetijstvu in gozdarstvu

Od leta 1981 do leta 2020 je v Sloveniji pri delu, povezanem s kmetijsko in gozdarsko tehniko, umrlo 1.469 oseb, oziroma povprečno 36,7 letno. Če k temu prištejemo še 20% ostalih nezgod (padci v zgradbah, poškodbe pri reji živali, zastрупitve), je v tem obdobju v kmetijstvu in gozdarstvu umrlo 1.746 oseb, oziroma povprečno 43,7 letno.

Mrtvi pri nezgodah v kmetijstvu in gozdarstvu od leta 1981 do 2020

Na sliki vidimo, da so v začetku obravnavanega obdobja prevladoval prometne nezgode s traktorji, ki so se kontinuirano zmanjševale. Prelomni sta bili leto 1984, ko je bilo uvedeno obvezno opremljanje novih traktorjev z varnostnimi kabinami ali loki in leto 1986, ko je obveznost zajela tudi rabljene traktorje. Lastniki so ustrezno opremili traktorje, ki jih uporabljajo na javnih cestah in so registrirani, vendar so bili manj dosledni pri opremljanju traktorjev, ki niso registrirani oziroma jih uporabljajo izven javnih cest. Zato se je število smrtnih nezgod s traktorji izven javnih cest (delovne nezgode s traktorji) zmanjševalo počasneje in v predzadnjem desetletju celo povečalo. Pretežni del teh nezgod se je zgodil s traktorji, ki niso bili opremljeni s kabinami ali loki in so pri prevračanju pokopali voznika pod sabo. Na nedoslednost pri opremljanju traktorjev s kabinami oziroma loki kaže tudi primerjava z Nemčijo in Avstrijo, ki sta podobno kot Slovenija uvedli obvezno opremljanje vseh traktorjev (tudi rabljenih) s kabinami ali loki. V Nemčiji je 10 let po uvedbi obveznega opremljanja na milijon prebivalcev umrlo 0,7 voznika traktorja, v Avstriji 4,8 v Sloveniji pa kar 16,8. Za izboljšanje stanja je zakonodajalec z Zakonom o motornih vozil predpisal, da morajo biti od 1.7.2011 s kabinami oziroma loki opremljeni tudi tisti traktorji, ki se uporabljajo izven javnih cest in jih ni potrebno registrirati. S tem je bila dana možnost nadzora in izrekanja glob s strani policije in inšpekcijskih služb.

V obravnavanem obdobju je pri delu v gozdu v povprečju umrlo 12,4 ljudi na leto. Do leta 2001 je pri tem delu umrlo v povprečju 18 ljudi letno, v letih do 2010 pa razen v letu 2004, vedno manj kot 10. Od leta 2011 žal beležimo povečanje umrlih pri delu v gozdu – v povprečju 12,6 letno, od leta 2017 pa je stanje spet nekoliko boljše. V preglednici podrobneje prikazujemo podatke za zadnjih deset let. Vidimo, da sta v zadnjih letih najbolj problematična delo v gozdu in uporaba traktorjev izven cest. Prvo lahko pripišemo zlasti povečanemu številu ljudi, ki delajo v manjših lastnih gozdovih in niso ustrezno usposobljeni, opremljeni in nimajo ustreznih izkušenj. Poleg tega se dela lotevajo tudi zaradi večjega interesa za pripravo drv ali prodaje lesa in slabega ekonomskega položaja, na drugi strani pa zaradi odpravljanja posledic naravnih ujm, predvsem žleda. Del vzrokov lahko pripišemo tudi normativni neurejenosti pogojev nevarnega dela v gozdu, saj za veliko večino lastnikov gozdov ni predpisana nobena usposobljenost ali opremljenost z osebno varovalno opremo. Ta obveznost velja le za registrirane izvajalce del v gozdove in lastnike, ki so hkrati zavarovani kot kmetje, slednjih pa je le 9.000, Nasprotno, ocenjujemo, da vsaj občasno dela v gozdu med 50.000 in 60.000 lastnikov gozdov in njihovih družinskih članov. Drugo lahko pripišemo predvsem uporabi neregistriranih traktorjev brez lokov in kabin. Čeprav je opremljanje tudi teh traktorjev, ki se uporabljajo izven cest, z loki in kabinami predpisano od 1.7.2011, pa ocenjujemo, da je v uporabi še vedno med 10 in 20 tisoč takih smrtno nevarnih traktorjev.

Mrtvi pri nezgodah v kmetijstvu in gozdarstvu od leta 2011 do 2020

Leto	Mrtvi v prometnih nezgodah s traktorjem	Mrtvi v delovnih nezgodah s traktorjem	Mrtvi pri delu v gozdu	Ostale smrtne nezgode (20%)**	Skupaj
2011	1	7	21	5	34
2012	1	3	12	3	19
2013	4	12	15	6	37
2014	0	9	21	5	35
2015	2	3	17	4	26
2016	6	8	11	5	30
2017	1	7	6	3	17
2018	1	10	7	3	21
2019	2	7	10	4	23
2020	1	6	6	2	15
Skupaj	19	72	126	40	257
Povp/leto	1,9	7,2	12,6	4,0	25,7

Primerjava števila mrtvih v kmetijstvu in gozdarstvu z izbranimi drugimi področji in ekonomske posledice

Da bi število mrtvih pri delu v kmetijstvu in gozdarstvu lahko uvrstili v širši družbeni okvir, smo izvedli primerjavo s številom mrtvih pri nezgodah vseh zaposlenih, nezgodah v prometu in s samomori. Za primerjavo smo izbrali leti 2018 in 2019, kar prikazujemo v preglednici. Od izbranih področij sta za družbo kot celoto že na prvi pogled najbolj problematična samomori in promet, a smrtnih žrtev v kmetijstvu in gozdarstvu je v povprečju več kot pri delovnih nezgodah med vsemi povprečno okoli 800.000 zaposlenimi v obravnavanih dveh letih. To kaže na veliko problematičnost nezgod v kmetijstvu in gozdarstvu.

Število mrtvih v izbranih vzročnih področjih

Leto	Nezgode kmet/gozd	Delovne nezgode (zaposleni)	Nezgode promet skupaj	Samomori
2018	21	15	91	353
2019	23	16	102	394

Družbenoekonomski stroški smrtnih nezgod v kmetijstvu in gozdarstvu

Pri nezgodah so v ospredju posledice za prizadetega udeleženca, sorodnike, prijatelje in jih praktično ne moremo ovrednotiti z denarjem. Vendar z vsako tovrstno smrtjo nastanejo veliki družbenoekonomski stroški. Ocenjevanje teh stroškov je najbolj razvito za prometne nezgode. Po študiji »Vrednotenje družbenoekonomskih stroškov prometnih nesreč na cestah« (Direkcija za ceste RS, 2014) so bili v letu 2012 stroški posledic enega mrtvega v prometu 1,6 mio €. Če enako vrednotimo posledice smrtnih nezgod v kmetijstvu in gozdarstvu, so le te v 35 letih obravnavanega obdobja znašale 2,6 mrd €, oziroma 2,2 mrd € pri smrtnih nezgodah s kmetijsko in gozdarsko tehniko. To skupaj znaša četrtno prihodkov letnega proračuna v letu 2016, ali povprečno 63,1 mio letno ali 0,73% prihodkov proračuna na leto. Če te stroške preračunamo v število novih traktorjev moči 74 kW (100 KM) s ceno 49.600 €, je to skupaj 44.516 traktorjev oziroma 1.272 povprečno letno. Od leta 2016 do leta 2015 je v povezavi s kmetijsko in gozdarsko tehniko umrlo 229 oseb, kar je pomenilo 366 mio € ali 7.387 novih traktorjev moči 74 kW. To številčno znaša 44,7% vseh prodanih traktorjev v tem istem obdobju, ko je bilo v Sloveniji prodanih 16.538 novih traktorjev (sicer različnih moči). Povedano ilustrira resnično velikost družbenoekonomskih stroškov posledic smrti, povezanih s kmetijsko in gozdarsko tehniko.

Vpliv sofinanciranja investicij v kmetijsko in gozdarsko tehniko na izboljšanje stanja

Vsak nov traktor in stroj, ki nadomestita starega, pomenita večjo varnost in zdravje pri delu in tako vpliva na zmanjšanje števila nezgod in družbenoekonomskih stroškov. V Sloveniji je bila povprečna starost traktorjev leta 2010 20,6 let; 5% je bilo mlajših od 5 let in 18% mlajših od 12 let. Žal stanje tudi danes ni bistveno boljše, zato so vlaganja javnih sredstev v sofinanciranje nakupa kmetijske in gozdarske tehnike upravičena. V javnosti je splošno razširjeno mnenje, da kmetije večino te tehnike kupijo s pomočjo sofinanciranja, kar ne drži. V programu razvoja podeželja v obdobju 2007 – 2013 je bilo iz javnih sredstev sofinancirano samo 13,8% kupljenih novih traktorjev. V ukrepih 122 (povečanje gospodarske vrednosti gozdov) in 121 (posodabljanje kmetijskih gospodarstev) je bilo namreč sofinanciran nakup 1.536 traktorjev, v istem obdobju pa je bilo kupljenih 11.500 novih traktorjev. Sklepamo lahko, da je podobno stanje tudi pri priključnih in delovnih strojih, vendar tega ne moremo potrditi s številkami, saj podatkov o prodaji teh strojev ni na voljo. Nova in varnejša tehnika pripomore k zmanjšanju pojavljanja nezgod, zato je njeno sofinanciranje iz javnih sredstev upravičeno, a je le tega veliko manj kot je prevladujoče mnenje v javnosti.

Glavni vzroki za slabo stanje

Glavni vzroki za nezgode s kmetijsko in gozdarsko tehniko so:

- podcenjevanje nevarnosti in neodgovorno ravnanje (neprevidnost, lahkomiselnost, neustrezno psihofizično stanje, utrujenost,...)
- precenjevanje sposobnosti,
- stara tehnika (starost traktorjev in drugih strojev) in slaba tehnična opremljenost le teh (smrtne nezgode s traktorji - prevrnitve: cca 75% primerov brez loka ali kabine - kotaljenje, pokop voznika),
- slaba usposobljenost za delo, saj nove tehnologije prinašajo nove nevarnosti (npr. 2 smrtni žrtvi z balirkami in 1 s sekalnikom),
- zanemarjanje uporabe osebne varovalne opreme,

- ujme in drugi neobičajni pogoji dela, za katere delavci niso usposobljeni in
- normativna neurejenost pogojev za delo nepoklicnih delavcev v gozdu.

Predpisi s področja varnosti in zdravja pri delu, ki se nanašajo na delo v gozdu

Krovni predpis, ki ureja to področje je Zakon o varnosti in zdravju pri delu. Konec leta 2011 je bil sprejet nov zakon, ki se sedaj ne uporablja. Prinesel je nekaj posodobitev in poenostavitev, ki pa ne pomenijo zmanjšanja varnosti in zdravja pri delu. Precej sprememb pa je prinesel za kmete, ki sami, oz. s svojimi družinskimi člani opravljajo delo na kmetijah. Tako lahko glede zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu ločimo tri skupine kmetij: delodajalce, samozaposlene in ostale.

Delodajalci - kmetije z zaposlenimi delavci

So kmetije, ki za potrebe osnovne kmetijske in gozdarske dejavnosti in/ali dopolnilne dejavnosti zaposlujejo delavce in s tem postanejo »klasični« delodajalci. Dolžnosti teh kmetij so enake kot dolžnosti pravnih oseb, ki opravljajo kmetijsko dejavnost. Sem spadajo tudi kmetije, ki kot delavce zaposlujejo svoje družinske člane in imajo le ti z nosilcem kmetijske dejavnosti (npr. enem od staršev) sklenjeno pogodbo o zaposlitvi, dobivajo plačo in so zavarovani kot delavci.

Pripraviti morajo izjavo o varnosti z oceno tveganja, zagotoviti morajo osebno varovalno opremo, periodične preglede sredstev za delo (strojev, opreme), preglede ter preskuse električnih in strelovodnih instalacij, ki jih lahko opravi pooblaščen organizacija, usposabljanje iz varnosti in zdravja pri delu, periodične preventivne zdravstveni preglede, ter vodenje evidenc, ki jih predpisuje zakon. Poenostavljeno rečeno novi zakon za to skupino ne prinaša večjih sprememb. Lahko pa novem delodajalcem, če je usposobljen v skladu z določili zakona, sam prevzame vodenje iz zagotavljanja varnosti pri delu in ne potrebuje zato strokovnega delavca ali storitve zunanjih izvajalcev.

Samozaposleni - pokojninsko in invalidsko zavarovani kot kmetje

So kmetije z nosilci dejavnosti, ki so v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju zavarovani kot kmetje in ne zaposlujejo delavcev in v delovni proces ne vključuje drugih oseb, razen družinskih članov na kmetiji, v skladu s predpisi o kmetijstvu. Opravljajo osnovno kmetijsko in gozdarsko dejavnost in/ali dopolnilno dejavnost na kmetiji. To je skupina, ki je po prejšnjem zakonu spadala delodajalce in delavce v isti osebi (cca 8.000 kmetij v letu 2010), sedaj pa med samozaposlene. Samozaposlenim novi zakon olajšuje izvajanje določil zakona (ne potrebujejo dokazil o izvajanju usposobljenosti, zdravstvenih pregledov, strokovnega delavca, preskusov delovne opreme, preiskav škodljivosti v delovnem okolju, ...).

Po drugi strani pa samozaposleni sam nosi vso odgovornost za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu, saj mora sam oceniti tveganje in se odločiti za ustrezne ukrepe. Če ugotovi, da obstajajo nevarnosti za nezgode, poklicne bolezni in bolezni povezane z delom, mora izdelati pisno izjavo o varnosti z oceno tveganja in določiti ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu. Zagotoviti morajo uporabo sredstev za delo in osebne varovalne opreme, ki ustreza tveganjem pri delu in predpisom. Sprejeti mora tudi ukrepe varstva pred požarom in prijavljati nezgode pri delu. Delo v kmetijstvu in gozdarstvu je med najbolj tveganimi, zato bo lahko le redko kdo ocenil, da zanj ni tveganja in mu ne bo potrebno sprejeti ustreznih ukrepov.

Ostali - kmetovalci v prostem času

Kmetije, ki opravljajo neko drugo dejavnost izven kmetijstva in gozdarstva, oziroma so zaposleni izven kmetije in na tej osnovi tudi zdravstveno in pokojninsko/invalidsko zavarovani, osnovno kmetijsko in gozdarsko dejavnost in/ali dopolnilno dejavnost pa opravljajo v svojem prostem času. Zakon o varnosti in zdravju pri delu jih ne zajema in zanje bodo zahteve za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu predpisane na osnovi predpisov s področja kmetijstva. Zakonska osnova zanje je v Zakonu v kmetijstvu že dolgo dana, sami izvedbeni predpisi so še v pripravi. Je pa to največja skupina - vsaj 50.000 do 60.000 kmetij, ki tudi dejansko kmetujejo in še veliko več lastnikov gozdov, ki vsaj občasno delajo v gozdu. In ravno v tej skupini se zgodi največ nezgod, zato so zahteve za varnost pri njihovem delu nujne, pa četudi ga opravljajo v svojem prostem času.

Nikoli zgoraj brez - kabina rešuje življenje!

Problematika nezgod v gozdarstvu se je v zadnjem desetletju močno zaostila, vsako leto je pri delu v gozdu umrlo povprečno 12,6 ljudi.

V gozd se napotimo le ustrezno usposobljeni in opremljeni.